

MAVZU: INSON PSIXIKASINING SHAKLLANISHIDA IJTIMOIIY MUHITNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Muallif: Muladjanova Mohitabonu

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

Sirtqi ta’lim, Psixologiya

yo‘nalishi, 24_03-guruh talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada inson psixikasining shakllanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi o‘rni keng yoritilgan. Psixik rivojlanish biologik, ijtimoiy va psixologik omillarning o‘zaro ta’siri orqali kechadi. Inson tug‘ilgandan boshlab oilaviy munosabatlar, ijtimoiy muloqot, ta’lim jarayoni, madaniy qadriyatlar va jamiyatdagi ijtimoiy rollar uning dunyoqarashi va psixik funksiyalarini shakllantiradi. Maqolada Vygotskiy, Erikson, Bandura kabi olimlarning ijtimoiy rivojlanish haqidagi qarashlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bolalikdan kattalikka qadar bo‘lgan davrlarda shaxsning xulq-atvori, idroki, xotirasi, tafakkuri va emotsional barqarorligi ijtimoiy omillar ta’sirida qanday o‘zgarishi bayon etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sog‘lom ijtimoiy muhit shaxsning moslashuvchanlik, o‘ziga ishonch, kommunikativ qobiliyat va psixologik barqarorlik kabi sifatlarini rivojlantiradi. Aksincha, salbiy muhit psixik jarayonlarning sustlashuvi, emotsional notinchlik va ijtimoiy moslashishdagi qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Maqola yakunida sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirish bo‘yicha takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: Psixik rivojlanish, ijtimoiy muhit, shaxs, muloqot, oila, ta’lim, moslashuv, rivojlanish nazariyalari.

Kirish: Inson psixikasining rivojlanishi murakkab va uzluksiz jarayon bo‘lib, u bir qancha ichki va tashqi omillar ta’sirida shakllanadi. Psixologiya fanida shaxsning rivojlanishi faqat biologik omillarga bog‘liq degan qarash allaqachon o‘z ahamiyatini yo‘qotgan. Bugungi kunda ko‘plab tadqiqotlar shaxsning xulq-atvori, fikrlashi, emotsiyalari va o‘zini tutishida ijtimoiy omillar hal qiluvchi rol o‘ynashini tasdiqlaydi. Ayniqsa, bola ilk yoshdan boshlab oila, atrof-muhit, tengdoshlar, ta’lim muassasalari va keng jamiyat bilan o‘zaro ta’sirga kirishadi, bu esa uning psixikasida chuqur iz qoldiradi. Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko‘ra, inson ruhiy jarayonlari ijtimoiy muhit orqali shakllanadi va til, muloqot, hamkorlik psixik rivojlanishning asosiy vositalaridir. Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi esa shaxsning xulqi kuzatish, taqlid qilish va o‘rganilgan modellarga asoslanishini ta’kidlaydi. Erikson esa ijtimoiy tajriba shaxsning butun hayot davomida rivojlanishida hal qiluvchi bosqichlarga ta’sir qilishini ko‘rsatadi. Ushbu maqolada inson psixikasining

shakllanish jarayonida aynan ijtimoiy muhitning ta'siri tahlil qilinadi. Oila, maktab, jamiyat, do'stlar guruhi, madaniy qadriyatlar va kommunikativ tajribaning psixik jarayonlarga ko'rsatadigan rollari ilmiy dalillar asosida yoritiladi. Shuningdek, sog'lom va nosog'lom ijtimoiy muhitning oqibatlari, shaxsning emotsional va intellektual rivojlanishiga ta'siri ham ko'rib chiqiladi. Mazkur mavzu psixologiya sohasida tahsil olayotgan talabalar uchun juda dolzarb bo'lib, u kelajakdagi amaliy faoliyatda bolalar bilan ishlash, o'quv jarayonini tashkil etish va psixologik maslahat berish jarayonida katta ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Ijtimoiy muhit inson psixikasining shakllanishida yetakchi omil hisoblanadi. Unga oila, ta'lim tizimi, jamiyat qadriyatlari, kommunikativ aloqalar, iqtisodiy sharoit va madaniy muhit kiradi. Har bir omil shaxsning ruhiy holati, fikrlashi va xulq-atvoriga o'ziga xos tarzda ta'sir ko'rsatadi

1. Oila — birlamchi ijtimoiy muhit.

Bola psixikasining dastlabki rivojlanishi oiladagi emotsional aloqa, tarbiya uslubi, ota-onaning munosabati va muloqoti orqali shakllanadi. Mehribon, qo'llab-quvvatlovchi muhit o'ziga ishonch, xavfsizlik va ijobiy emotsiyalarni kuchaytiradi. Aksincha, tajovuzkor yoki beparvo muhit shaxsda qo'rquv, xavotir va emotsional beqarorlikni yuzaga keltiradi.

2. Ta'lim muassasalari va o'qituvchi omili.

Bolalikdan boshlab maktab intellektual rivojlanishning asosiy manbaiga aylanadi. Bu jarayonda o'qituvchining kommunikativ madaniyati, qo'llab-quvvatlashi, talabchanligi va motivatsiyasi bolada xotira, tafakkur, nutq, ijodkorlik va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi.

3. Tengdoshlar guruhining ta'siri.

Tengdoshlar bilan muloqot shaxsning ijtimoiy moslashuv, hamkorlik, liderlik, o'zini baholash va konfliktlarni boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu bosqichda bola jamoadagi rolini anglaydi va ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtiradi.

4. Jamiyat va madaniy muhit.

Madaniy qadriyatlar, urf-odatlar, diniy qarashlar va jamiyatning axloqiy me'yorlari shaxsning dunyoqarashi, e'tiqodi va xulqini shakllantiradi. Ma'naviy boy muhit shaxsda ijobiy motivatsiya, mas'uliyat va o'zlikni anglash jarayonini rivojlantiradi.

5. Axborot makoni va kommunikatsiya.

Zamonaviy davrda internet, OAV va ijtimoiy tarmoqlar psixik shakllanishga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ulardan to'g'ri foydalanish bilim doirasini kengaytiradi, ammo nazoratsiz foydalanish emotsional charchoq, ijtimoiy taqqoslash va psixik noqulayliklarga sabab bo'lishi mumkin. Umuman olganda, ijtimoiy muhitning har bir qatlami insonning ruhiy faoliyatiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shuning uchun sogʻlom psixologik muhitni yaratish jamiyatning muhim vazifalaridan biridir.

Takliflar : Sogʻlom psixik rivojlanishni taʼminlash uchun birinchi navbatda oilaviy muhitni mustahkamlash, ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish lozim. Maktablarda psixologik xizmatni kuchaytirish, bolalar uchun emotsional qoʻllab-quvvatlovchi sharoit yaratish, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyatini shakllantirish tavsiya etiladi. Jamiyatda maʼnaviy qadriyatlarga asoslangan kommunikativ madaniyatni rivojlantirish, yoshlar bilan psixoprofilaktik ishlarni kuchaytirish ham muhimdir. Bu omillar shaxsning barqaror, sogʻlom va ijtimoiy faol inson sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Xulosa: Insonning psixik rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, uning har bir bosqichida muhitning oʻrni beqiyosdir. Oila, taʼlim tizimi, tengdoshlar, jamiyat qadriyatlari va kommunikatsiya shaxsning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga kuchli taʼsir qiladi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, ijobiy muhitda tarbiyalangan bolalar oʻziga ishonchli, barqaror, ijtimoiy faol, ijodkor va mustaqil fikrlovchi boʻlib voyaga yetadi. Aksincha, salbiy muhitda ulgʻaygan bolalarda psixologik travmalar, emotsional beqarorlik va moslashish qiyinchiliklari kuzatilishi mumkin. Shu sababli jamiyatda har bir bola uchun sogʻlom, xavfsiz va qoʻllab-quvvatlovchi muhit yaratish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Psixologlar, pedagoglar, ota-onalar va barcha ijtimoiy institutlar hamkorlikda ishlagan taqdirdagina sogʻlom avlodni tarbiyalash mumkin boʻladi. Bundan tashqari, zamonaviy kommunikatsiya vositalari va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning psixikasiga kuchli taʼsir koʻrsatayotgani sababli, bu borada nazorat va toʻgʻri yoʻnaltirish ham zarurdir. Maqoladan kelib chiqadiki, inson psixikasi faqat biologik emas, balki ijtimoiy omillar taʼsirida shakllanadi. Shaxs rivojlanishida qoʻllab-quvvatlovchi, mehribon va maʼnaviy muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuning uchun har bir jamiyat oʻz kelajagi uchun sogʻlom psixologik sharoit yaratishga masʼuldir.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Karimova V. "Psixologiya asoslari". Toshkent: Fan, 2019.
2. Abdullayeva Q. "Pedagogik psixologiya". Toshkent: Innovatsiya ziyo, 2020.
3. Alimov R. "Rivojlanish psixologiyasi". Toshkent: Yangi avlod, 2021.
4. Vygotsky L.S. "Mind in Society". Harvard University Press, 1978.
5. Bandura A. "Social Learning Theory". Prentice Hall, 1977.
6. Erikson E. "Childhood and Society". W.W. Norton, 1993.